

1996 ОНЫ МАЛ ТООЛЛОГО

ОРШИЛ

Манай улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 1996 онд 1995 онтой харьцуулахад 2.6 хувь өсөх төлөвтэй байна. Энэ өсөлт нь хөдөө аж ахуйн салбарын 2.0 хувь, барилгын салбарын 3.6 хувь, тээврийн салбарын 8.9 хувь, холбооны салбарын 8.8 хувь, худалдааны салбарын 1.1 хувийн өсөлтөөр хангагдаж байна.

Хөдөө аж ахуйн манай орны эдийн засгийн үндсэн гол салбарын нэг мөн. Тус салбарт 1996 оны байдлаар нийт ажиллагсадын 40 гаруй хувь ажиллаж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 30 орчим хувийг үйлдвэрлэж, экспортын 25.7 хувь ногдож байна.

Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн 80 гаруй хувийг эзэлдэг мал аж ахуйн салбарын хөгжил, түүний бүтээгдэхүүний өсөлтөөс улс орны эдийн засгийн бусад салбар ихээхэн шалтгаалдаг билээ. Нийт малын тоо 1996 оны эцэст 29.3 саяд хүрч, 1995 оныхоос 727.8 мянган толгойгоор өсчээ.

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн (хуучин нэрээр) 1966 оны 398, Засгийн газрын 1991 оны 314 дүгээр тогтоолыг удирдлага болгон, Улсын статистикийн газраас батлаж гаргасан маягт, зааврын дагуу 1996 оны мал тооллогыг 12 дугаар сарын 15-22 ны хооронд зохион байгуулж явуулав. Тооллогоор манай улсын бүх мал сүрэг, тэжээвэр амьтад, хашаа, худаг, уст цэгийн тоо, малын тэжээлийн хэмжээг тооллогонд бүрэн хамруулж, дүн бүртгэлд тусгах, тооллогыг явуулахдаа нүдээр үзэж биечлэн тоолох зарчмыг мөрдлөгө болгох зорилт тавьсан болно.

1996 оны мал тооллого нь өмнөх жилүүдээс ялгагдах онцлогтой явагдав. Тооллоготой хамтруулан малчин өрхийг малын тоогоор нь бүлэглэн, орлогыг нь тодорхойлж, тэдний соёл, ахуйн хангамжийн зарим үзүүлэлттэй холбон судалгаа явуулсан юм.

Аймаг, сум, нийслэл, дүүрэгт мал тооллогыг удирдан зохион байгуулж явуулах комиссыг шинэчлэн байгуулж, нэгдсэн семинар зөвлөлгөөн төв, орон нутагт зохиогдон, ихэнх аймаг сумдадаа төлөөлөгч томилон ажиллуулсны зэрэгцээ тооллогын хяналт шалгалтыг боломжийнхоо хирээр явуулсан байна. Мал тооллого тогтоосон хугацаандаа явагдаж, дүнг аймаг, нийслэлийн засаг даргын өргөтгөсөн хуралд оруулан хэлэлцүүлж батлуулжээ.

Мал тооллогын ажил нийтдээ зохих заавар журмын дагуу явагдаж, дүн нь бодитой үнэн зөв гарсан гэж үндэстэй байна. Учир нь олон аймагт цаг хүндэрсэнтэй холбогдон малыг олноор нь нядалсныг эс тооцвол малын тоо хүлээгдэж байгаа гүйцэтгэлтэй үндсэндээ дүйж байгаа юм.

Мал тооллогын дүнг тооцоолох техник ашиглан боловсруулах талаар Дархан-Уул, Төв, Хөвсгөл зэрэг ихэнх аймгийн статистикийн албад идэвх зүтгэлтэй ажиллаж, тодорхой амжилтанд хүрчээ. Гэвч Булган, Сэлэнгэ аймаг, Улаанбаатар хотын статистикийн алба цэвэр, эрлийз малын тооллого болон бусад материалыг компьютерт боловсруулах ажлаар ихээхэн хоцорч байгаа нь ажиглагдав. Энэ нь уг ажлыг эрхэлж байгаа хүмүүсийн компьютер эзэмших

мэдлэг чадвар, нөгөөтэйгүүр статистикийн албаны боловсон хүчний тогтвор суурьшилтай шууд холбоотой байна.

Мал тооллогын ажлыг зохион байгуулах, тооллогын дүнгийн боловсруулалт, үнэн зөвийг хангах талаар нийслэлийн Засаг даргын тамгын газраас зориуд анхаарах шаардлагатай байна.

Хэнтий аймагт мал тооллогын эцэслэсэн дүнгээр урьдчилсан дүнгээс үхрийн тоо 3.0 мянгаар буурсан, Өвөрхангай аймагт малын орлого, зарлагын хөдөлгөөнийг хийхдээ зах зээлд худалдсан гэсэн үзүүлэлт нөхөөгүй зэрэг дутагдал гарсан байна.

Тооллогоор урьд нь улсад мэдээлж байсан бойжуулсан төлийн тоо Ховд, Баянхонгор аймагт 70-71 мянга, Улаанбаатар, Увс, Говь-Алтай аймагт 24-29 мянгаар буурч гарлаа. Ингэж төлийн хорогдол, бойжсон төлийн тоог тухай бүрд нь шинэчилж өгөхгүй, мэдээлэлийн үнэн зөв байдал хангагдахгүй байгаагаас 1996 оны 10-р сарын мэдээгээр 9.2 сая сая төл бойжиж байсан дүн, жилийн эцсийн тооллогоор 9.0 сая болж буурсан дүнтэй болов. Энэ нь мэдээ тайлангийн талаар хуулинд заасан үүрэг сум, орон нутагт хангалтгүй биелэгдэж байгаа баримт мөн. Багийн дарга нар айлуудаараа явдаггүй хэрнээ мэдээ гараад байх юм гэсэн зүй ёсны үндэслэлтэй шүүмжлэл гарч байгааг анхаарч мэдээллийн хамралт, үнэн зөвийг хангуулах ажлыг эрс сайжруулах шаардлагатай байна.

Улсын мэдээллийн үнэн зөвд хийх үзлэг шалгалт, мал тооллогын үеэр улсаас зориуд зохион байгуулж хийх хяналтын тооллого зордал мөнгөтэй холбогдон ойрын жилүүдэд хийгдсэнгүй.

Статистикийн мэдээний гаргалт, тооллогын ажлыг явуулах, дуунг боловсруулах талаар багийн засаг дарга нарын сургалтыг улс, аймгийн түвшинд онцгой анхаарч зохион байгуулах, тэдгээрийг шаардлагат тооцооны хэрэгслэлээр хангах нь чухал гэсэн саналууд орон нутгаас байнга тавьж байна.

Сүхбаатар, Өмнөговь зэрэг аймгаас мал тооллогыг намар 10 сард явуулах нь зүйтэй гэсэн санал гарсан байна. Айл өрх бөөн, мал билчээр усандаа ойрхон байдаг цагт тооллого явуулвал мал тооллогын чанарт сайнаар нөлөөлөхийн гадна ердийн хөсөг өргөн ашиглаж, машин техник, бензин шатахууны зардал эрс буурна гэж үзжээ. Энэ саналын хувьд үнэхээр ийм байх үндэстэй. 1961 өмнө мал тооллогыг намар, зун явуулж байсан билээ. Гэвч малыг намар тоолох, өвөл жилийн эцэст тоолохын аль алинд нь өөрийн даавуу болон сул талууд байгаа юм.

Жилийн эцэст тоолохын давуутай тал нь гэвэл хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн жилтэй тохирдог, малын зарлага бүрэн гарсан байдаг тул дүнг өмнөх жилүүдтэй шууд зэрэгцүүлэх боломжтой зэрэг сайн талууд байхад өвлийн хүйтэнд тооллогын чанар муу явагддаг, зардал нэмэгддэг нь үнэн юм. Иймээс уг асуудлыг аймаг, орон нутгийн саналыг бүрэн авсны үндсэн дээр судлаж, хэрэв хугацааг өөрчлөх бол Сайд нарын Зөвлөлийн 1966 оны 398 дугаар тогтоолын заалтыг өөрчлөх шийдвэрийг Засгийн газарт оруулах шаардлагатай болно.

II. МАЛ ТЭЖЭЭВЭР АМЬТАДЫН ТОО, БҮТЭЦ, БҮРЭЛДЭХҮҮН

II.1. Малын тоо, бүрэлдэхүүн, тархалт.

Нийт малын тоо. 1996 оны эцэст 29.3 сая мал тоологдсон нь 1995 оныхоос 2.5 хувь буюу 727.8 мянган толгойгоор өссөний дотор ямаа 614.1 мянга, үхэр 159.2 мянга, адуу 122.1 мянгаар нэмэгдэж, харин тэмээ 9.6 мянга, хонь 158.0 мянгаар хорогдлоо.

Бодод шилжүүлснээр малын тоо урьд оныхоос 3.2 хувь буюу 317.4 мянгаар өссөн байна.

Малын тоо (мян.тол)

	1992	1993	1994	1995	1996	1996/1995	
						%	Зөрүү
Бодоор *	8785.3	8532.2	9166.2	9868.2	10185.6	104.9	497.6
Толгойн тоо	25694.1	25174.7	26808.1	28572.3	29300.1	106.8	1992.2
Тэмээ	415.2	367.7	366.1	367.5	35557.9	99.3	-2.5
Адуу	2200.2	2190.3	2408.9	2648.4	2770.5	104.4	122.7
Үхэр	2819.2	2730.5	3005.2	3317.1	3476.3	103.9	136.5
Хонь	14657.0	13779.2	13786.6	13718.6	13560.6	104.5	605.0
Ямаа	5602.5	6107.0	7541.3	8520.7	9134.8	112.4	1130.5

* Бодод шилжүүлэхдээ адуу, үхрийг нэг бод, тэмээг 1.5 бод, 6 хонь, 8 ямааг тус бүр нэг бод гэж тооцов.

16 аймаг, Улаанбаатар хот урьд онд байсан малаа бодод шилжүүлснээр болон толгойн дүнгээр өсгөсний дотор Өмнөговь, Говьсүмбэр аймаг таван төрөл дээр нь өсгөв.

Сумдаас Дундговь аймгийн Мандалговь, Сэлэнгийн Алтанбулаг, Говьсүмбэрийн Баянтал, Төв аймгийн Сүмбэр, Өмнөговийн Манлай зэрэг 18 аймгийн 79 сум, Налайх дүүрэг малаа төрөл бүр дээр өсгөжээ.

Ховд, Орхон, Өвөрхангай, Дархан-Уул, Говь-Алтай аймгийн малын тоо 0.7 – 5.6 хувь буюу 1.5 – 115.7 мянган толгойгоор хорогдсон байна.

Тэмээн сүргийн тоо 18 аймагт, хонин сүргийн тоо 11 аймаг, хотод буулсны дотор хонь Говь-Алтай, Ховд, Өвөрхангай аймагт 50.0-89.5 мянга, Баянхонгор, Увс аймагт 25.1-34.8 мянга, тэмээ Говь-Алтай, Ховд аймагт 1.4-1.7 мянга, Өвөрхангай, Дорноговь, Дундговь, Баянхонгор аймагт 1.0-1.2 мянга, Увс аймагт 0.5 мянгаар цөөрчээ. (Хавсралт хүснэгтийн 4.5-р хуудаснаас үзнэ үү. Цаашид хавсралт хүснэгтийн хуудасны дугаарыг заана.)

Малын өсөлт, бууралтын хэмжээгээр аймгуудыг байр эзлүүлбэл :

	1996\1996			
	Бодод шилжүүлснээр		Толгойн тоогоор	
	хувь	Зөрүү (мян.бод)	Хувь	Зөрүү (мян.тол)
1.Говьсүмбэр	109.1	3.0	107.4	7.6
2.Дундговь	108.3	43.4	107.6	130.5
3.Архангай	107.7	55.7	106.1	98.7
4.Өмнөговь	107.1	27.6	109.8	117.4
5.Төв	106.6	44.1	105.7	101.5
6.Хөвсгөл	106.3	49.6	106.4	119.6
7.Булган	105.2	25.6	105.8	65.5
8.Баян-Өлгий	104.8	18.4	103.8	51.6
9.Хэнтий	104.4	20.1	104.5	49.5
10.Завхан	104.3	32.8	103.0	73.1
11.Дорноговь	104.3	13.8	104.1	36.3
12.Баянхонгор	102.4	15.4	100.3	5.9
13.Улаанбаатар	101.2	1.5	103.9	11.5
14.Увс	100.7	4.0	100.6	10.7
15.Сүхбаатар	100.4	1.5	102.5	25.3
16.Орхон	100.1	0.0	96.7	-4.2
17.Сэлэнгэ	100.0	0.0	100.4	1.9
18.Говь-Алтай	99.7	-1.5	99.3	-15.5
19.Дорнод	99.1	-2.4	100.5	2.8
20.Өвөрхангай	98.3	-14.9	98.3	-44.8
21.Дархан-Уул	97.9	-1.2	98.9	-1.5
22.Ховд	96.8	-19.2	94.4	-115.7

Манай орны түүхэнд хамгийн олон мал, тэрчлэн адуу, үхэр, ямаа 1996 онд тоологдов.

Малын тоо толгойн хүрсэн дээд хэмжээг үзүүлбэл:

	1918 оноос хойш		Жилийн эцэст тоолдог болсон 1961 оноос хойш	
	мян.тол	он	мян.тол	он
Бүгд	29300.1	1996	29300.1	1996
Тэмээ	895.3	1954	751.7	1961
Адуу	2770.5	1996	2770.5	1996
Үхэр	3476.3	1996	3476.3	1996
Хонь	15936.4	1941	15083.0	1990
Ямаа	9134.8	1996	9134.8	1996

1990 оноос хойш нийт сүрэгт тэмээ, хонины эзлэх хувийн жин жилээс жилд буурч байна.

Нийт сүрэгт таван төрлийн малын эзлэх хувь

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Тэмээ	2.1	1.9	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2
Адуу	8.8	8.8	8.6	8.7	9.0	9.3	9.4
Үхэр	11.0	11.0	11.0	10.8	11.2	11.6	11.9
Хонь	58.3	57.7	57.0	54.7	51.4	48.0	46.3
Ямаа	19.8	20.6	21.8	24.3	27.0	29.8	31.2
Бүгд	100	100	100	100	100	100	100

Улсад нийт малын тоогоор Өвөрхангай, тэмээгээр Өмнөговь, адуугаар Төв, үхрээр Хөвсгөл, хониор Завхан, ямаагаар Баянхонгор аймгууд тэргүүн байранд байна.

Манай улс дэлхийн улс орнуудын дотор адуугаар 6 дугаар, тэмээгээр 11, ямаагаар 15, хониор 23, үхрээр 57 дугаар байранд орж байна.

Ази тивд адуугаар 2 дугаар, тэмээгээр 3, хонь, ямаагаар тус бүр 8, үхрээр 15 дугаар байранд орж байна.

Адуу, тэмээний тоо, 1995 оны байдлаар (мян.тол)

Улсын нэр	Адууны тоо	Улсын нэр	Тэмээний тоо
1.Хятад	10039	1.Сомали	6200
2.Мексик	6185	2.Судан	2903
3.Бразил	6300	3.Энэтхэг	1520
4.АНУ	6000	4.Пакистан	1119
5.Аргентин	3300	5.Мавритан	1087
6.Монгол	2771	6.Этиоп	1000
		7.Кени	810
		8.Чад	600
		9.Саудын араб	418
		10.Нигер	380
		11.Монгол	358

Тайлбар: Монгол улсын малын тоог 1996 оны тооллогоор авсан болно. Манай улс, дэлхийд нэг хүн амд ногдох адуу, ямаагаар тэргүүн байр, тэмээ, хониор 4-р байранд тус, тус орж байна.

Нэг хүн амд ногдох малын тоогоор эхний байруудад ордог улс орнуудыг үзүүлбэл: (толгой)

Адуугаар	Тэмээгээр	Хониор	Ямаагаар
1. Монгол 1.2	Сомали 0.7	Шинэ Зеланд 13.2	Монгол 3.9
2.Казахстан 0.1	Мавритан 0.5	Уругвай 7.1	Мавритан 1.6
3.Аргентин 0.09	Чад 0.18	Австрали 6.8	Сомали 1.4
4.Кыргызстан 0.07	Монгол 0.15	Монгол 5.8	Мали 0.7
5.Мексик 0.06	Судан 0.1	Казахстан 2.0	Судан 0.6

Хувийн (амины) малын тоо. 1996 онд улсын хэмжээгээр аминдаа малтай 278.3 мянган өрх тоологдсоны дотор 61.1 хувь буюу 170.1 мянга нь малчин

өрх, 38.9 хувь буюу 108.2 мянга нь мал бүхий бусад иргэдийн өрх байна. Хувийн малын тоо 1990 онд нийт малын 31.9 хувь байснаа 1996 онд 93.4 хувийг эзлэх болов. 1996 онд хувийн малын тоо 27.4 саяд хүрч, 1995 оныхоос 918.0 мянгаар нэмэгдэв.

Ямаа адууны 96.4-96.8 хувь , тэмээ, үхрийн 95.6-95.7 хувь, хонины 89.9 хувь нь хувийн аж ахуйд ногдох болжээ.

Ховд, Өвөрхангай, Говь-Алтайгаас бусад бүх аймаг, хотод хувийн малын тоо урьд оныхоос 0.4-13.3 хувиар өссөний дотор Хөвсгөл, Төв аймагт 132.3-134.5 мянга, Дундговь аймагт 129.2 мянга, Архангай, Өмнөговь аймагт 115.4-119.9 мянгаар нэмэгдэв.

Хувийн малын өсөлт, аймгаар (мян.тол)

	Толгойн тоо (мян.тол)					1996\1995	
	1992	1993	1994	1995	1996	Хувь	Зөрүү
Архангай	1317.6	1436.6	1570.2	1577.9	1697.8	107.6	119.9
Баян-Өлгий	788.8	975.5	1126.8	1324.6	1381.3	104.3	56.7
Баянхонгор	1049.7	1623.6	1903.8	2134.8	2155.2	101.0	20.4
Булган	590.6	901.3	953.5	1018.6	1096.5	107.7	77.9
Говь-Алтай	1156.3	1687.0	1911.5	2044.3	2038.7	99.7	-5.6
Дорноговь	516.9	660.1	711.3	776.5	817.2	105.2	40.7
Дорнод	526.5	533.8	503.3	466.9	483.8	103.6	16.9
Дундговь	1084.4	1429.2	1470.5	1660.8	1790.0	107.8	129.2
Завхан	1400.9	1920.8	2176.2	2330.4	2408.3	103.3	77.9
Өвөрхангай	1849.0	1997.6	2225.1	2465.3	2427.5	98.5	-37.8
Өмнөговь	744.7	857.8	1001.0	1159.6	1275.0	110.0	115.4
Сүхбаатар	761.9	884.1	895.0	894.8	937.8	104.8	43.0
Сэлэнгэ	263.4	255.4	298.5	314.0	331.4	105.6	17.4
Төв	1076.8	1231.4	1278.7	1420.8	1553.1	109.3	132.3
Увс	1055.9	1509.7	1601.8	1657.0	1679.5	101.4	22.5
Ховд	1195.1	1665.6	1771.6	1944.5	1842.3	94.7	-102.2
Хөвсгөл	1505.3	1576.6	1715.4	1789.1	1923.6	107.5	134.5
Хэнтий	816.2	1009.4	952.5	959.7	1004.4	104.7	44.7
Дархан-Уул	88.5	87.8	101.0	102.4	102.8	100.4	0.4
Улаанбаатар	202.2	206.9	229.5	250.2	254.7	101.8	4.5
Орхон	54.6	71.5	81.3	95.4	96.7	101.4	1.3
Говьсүмбэр	35.8	43.5	48.7	59.6	67.6	113.4	8.0
ДҮН	18081.1	22565.2	24527.2	26447.2	27365.2	103.5	918.0

Хувийн аж ахуйд байгаа малын бүтцийг авч үзвэл хонь 44.5 хувь, ямаа 32.3, үхэр 12.1, адуу 9.8, тэмээ 1.3 хувийг эзлэж байна.

Хувийн аж ахуйн мал, төрлөөр (мян.тол)

	Малтай өрхийн тоо	Бүгд	Ү Ү Н Э Э С				
			Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа
1990	262.3	8242.9	88.2	1108.1	1457.5	3684.7	1904.4
1991	288.9	14002.6	186.3	1492.1	1896.6	7209.4	3218.2
1992	301.5	18081.1	253.7	1728.0	2237.4	9589.1	4272.9
1993	289.7	22565.2	335.0	2026.8	2503.5	11902.0	5797.9
1994	289.2	24527.2	343.3	2279.0	2811.8	12133.8	6959.3
1995	283.9	26447.2	349.7	2532.0	3140.4	12194.1	8231.0
1996	278.3	27365.2	342.6	2670.6	3323.4	12184.6	8844.0

Иргэдийн хувийн малын бүлэглэлтээс үзвэл 51-100 малтангууд бусад бүлгээс харьцангуй олонхи нь байна.

1996 онд цөөн малтай (1-10, 11-30, 31-50 малтан) өрхийн тоо, хувийн жин урьд оныхоос буурч, 51-100, түүнээс дээш малтай өрхийн тоо, хувийн жин бүлэг тус бүр дээр нэмэгдсэн байна.

Иргэдийн хувийн малын бүлэглэлт

	Малтай өрхийн тоо		Дүнд эзлэх хувь		Малын тоо	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996
10хүртэл малтай	43694	39778	15.4	14.3	273.4	233.1
11-30 малтай	50580	47080	17.8	16.9	1048.0	969.0
31-50 малтай	40200	37462	14.2	13.5	1617.2	1517.6
51-100 малтай	61082	61464	21.5	22.1	4569.5	4524.7
101-200 малтай	53564	55383	18.9	19.9	7642.7	7838.5
201-500 малтай	31393	32983	11.0	11.8	9036.1	9410.5
501-999 малтай	3095	3678	1.1	1.3	1905.6	2298.3
1000-1499 малтай	280	445	0.1	0.2	309.8	496.8
1500-2000 малтай	17	32	0	0	27.8	53.2
2001-ээс дээш малтай	8	10	0	0	16.9	23.1
ДҮН	283913	278315	100	100	26447.0	27364.8

Улсын дунджаар малтай нэг өрхөд (бодод шилжүүлснээр) 35 бод буюу 93 толгой мал ногдож байхад Дундговь, Өмнөговь, Дорноговь, Говь-Алтай, Завхан аймагт 41-55 бод, 129-179 толгой мал ногдож байна.

Хувийн малтай нэг өрхөд ногдох хувийн малын тоо

	Бодод шилжүүлснээр			Толгойн тоогоор		
	1994	1995	1996	1994	1995	1996
Архангай	30.7	32.1	34.9	71	72	77
Баян-Өлгий	22.9	26.1	27.2	80	92	95
Баянхонгор	32.5	36.9	37.1	115	129	127
Булган	32.8	39.5	41.0	75	89	93
Говь-Алтай	38.5	41.1	41.1	154	162	162
Дорноговь	43.3	45.1	47.7	117	122	129
Дорнод	24.2	24.4	27.2	51	50	57
Дундговь	44.8	51.8	55.3	146	169	179
Завхан	35.8	39.2	41.9	114	122	129
Өвөрхангай	31.2	35.4	35.5	94	105	105
Өмнөговь	41.9	45.7	49.1	124	141	155
Сүхбаатар	34.9	37.2	39.4	85	88	95
Сэлэнгэ	10.3	11.8	12.9	24	27	30
Төв	25.8	30.0	34.1	65	74	84
Увс	26.6	28.6	29.9	84	88	93
Ховд	34.6	38.3	38.0	119	131	127
Хөвсгөл	30.4	33.3	35.8	73	78	83
Хэнтий	31.9	34.5	37.1	74	78	84
Дархан-Уул	8.4	9.3	10.4	20	21	24
Улаанбаатар	8.2	9.9	11.2	20	23	26
Орхон	10.4	12.6	14.5	26	30	33
Говьсүмбэр	16.4	19.9	22.3	41	52	58
ДҮН	29.4	32.6	34.7	85	93	98

Хээлтэгч мал. 1996 оны эцэст 11771.8 мянган хээлтэгч мал тоологдсон нь урьд оныхоос 229.6 мянгаар өссөний дотор эм ямаа 268.9 мянга, гүү 29.9 мянга, үнээ 37.6 мянгаар өсч, эм хонь 104.2 мянга, ингэ 2.6 мянгаар буурсан байна.

Хээлтэгч малын тоо (мян.тол)

	1992	1993	1994	1995	1996	1996\1995	
						Хувь	Зөрүү
Ингэ	112.2	99.2	100.8	101.3	98.7	97.4	-2.6
Гүү	566.0	580.2	650.3	707.1	737.0	104.2	29.9
Үнээ	1032.2	1043.0	1170.6	1177.8	1215.4	103.2	37.6
Эм хонь	7098.8	6476.9	6320.1	5948.3	5844.1	98.2	-104.2
Эм ямаа	2653.9	2880.4	3271.5	3607.7	3876.6	107.5	268.9
ДҮН	11463.1	11079.7	11513.3	11542.2	11771.8	102.0	229.6

9 аймаг хээлтэгч малынхаа тоог урьд оныхоос бууруулсны дотор Говь-Алтай, Ховд аймаг 18.8-26.7 мянга, Сэлэнгэ, Дархан-Уул аймаг тус бүр 4.7 мянгаар хорогдуулжээ. (Хавсралтын хуудасны дугаар 14 – 16)

Бүх хээлтэгч малын 92.1 хувь нь хувийн, 7.9 нь аж ахуйн бусад хэвшилд хамрагдаж байгаагийн дотор ингэний 95.1, гүүний 96.4, үнээний 95.0, эм хонины 88.0, эм ямааны 96.5 хувь нь хувийн аж ахуйд байна. 1996 хамгийн олон үнээ, гүү, эм ямаа тоологдлоо.

1961 оноос хойш хамгийн олон хээлтэгч мал тоологдсон жил

	мян.тол	Он		мян.тол	Он
Ингэ	226.9	1961	Эм хонь	7786.1	1990
Гүү	737.0	1996	Эм ямаа	3876.6	1996
Үнээ	1215.4	1996			

Төл бойжилт. 1996 онд гарсан төлийн 92.6 хувь буюу 9047.5 мянган төл бойжуулав. Бойжсон төлийн тоо өмнөх оныхоос 35.1 мянгаар нэмэгджээ. Бойжуулсан нийт төлөөс 6.6 мянгыг каракуль арьсанд нядалжээ. (Хавсралт хуудасны дугаар 17)

Төл бойжилт (мян.тол)

	Бүгд	Ү Ү Н Э Э С					1996-1995 зөрүү
		ботго	унага	тугал	хурга	ишиг	
Гарсан	9774.4	40.9	496.5	948.6	5206.0	3082.4	88.5
Бойжсон	9047.5	37.0	467.2	918.1	4873.3	2751.9	35.1
Хорогдсон	726.9	3.9	29.3	30.5	332.7	330.5	53.4
Бойжилтын хувь	92.6	90.6	94.1	96.8	93.6	89.3	-0.4

Бойжуулсан төл (мян.тол)

	1991-1995 оны дундаж	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ботго	42.3	52.9	44.7	35.6	36.7	40.5	37.0
Унага	357.4	343.8	314.9	289.8	387.6	451.2	467.2
Тугал	778.1	762.5	725.2	669.3	812.9	920.4	918.1
Хурга	5431.3	6468.8	5726.8	4906.6	5085.2	4969.2	4873.3
Ишиг	2141.5	1983.7	1924.7	1860.5	2307.6	2631.1	2751.9
Бүгд	8750.6	9611.7	8736.3	7761.8	8630.0	9012.4	9047.5

1996 онд хамгийн олон ишиг, унага бойжуулан авав.

1961 оноос хойших хугацаанд хамгийн олон төл бойжуулсан жил

	мян.төл	Он		мян.төл	Он
Бүгд	9673.3	1989	Тугал	920.4	1995
Ботго	74.4	1975	Хурга	6569.6	1989
Унага	467.2	1996	Ишиг	2751.9	1996

1996 онд 100 эхээс бойжуулсан төлийг ноднингийнхтой жишиж үзвэл хурга 3-аар их, ботго, унага тус бүр 3-аар, тугал 1-ээр бага байна.

100 эхээс бойжуулсан төл

	1991-1995 оны дундаж	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ботго	36	38	35	32	37	40	37
Унага	61	61	55	51	67	69	66
Тугал	72	68	68	65	78	79	78
Хурга	77	83	77	69	79	79	82
Ишиг	78	82	78	70	80	80	76
Бүгд	76	80	75	68	78	78	78

100 хээлтэгчээс Архангай, Баян-Өлгий, Булган, Завхан аймаг 86-90 төл бойжуулсан байхад Дархан-Уул, Орхон, Баянхонгор аймаг, Улаанбаатар хот 63-66 төл бойжуулжээ. (Хавсралтын хуудасны дугаар 18)

Хувийн малын 100 эхээс бойжуулсан төл аж ахуйн бусад хэвшлийнхээс 18-аар, үүний дотор ботго 22, унага 28, тугал 31, ишиг 12-оор илүү байна.

Хувийн аж ахуйн 100 эхээс бойжуулсан төл.

	1991-1995 оны дундаж	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ботго	45	51	49	42	39	42	37
Унага	69	76	68	60	70	71	67
Тугал	82	85	86	78	82	81	80
Хурга	88	96	93	86	82	82	85
Ишиг	84	87	88	82	82	82	77
Бүгд	85	90	89	82	81	81	80

Том малын зүй бус хорогдол. 1996 оны эхний малын 2.1 хувь буюу 586.8 мянган том мал зүй бусаар хорогдсон нь урьд оныхоос 87.1 мянга, 1991-1995 оны дунджаас 386.2 мянгаар багассан байна.

Том малын зүй бус хорогдол

	1991- 1995 оны дундаж	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Тэмээ	16.6	20.8	21.4	23.8	9.5	7.5	8.4
Адуу	76.7	72.7	80.6	140.4	41.6	48.1	53.2
Үхэр	132.9	104.6	118.1	278.9	78.3	84.6	79.8
Хонь	579.1	624.1	516.6	927.9	423.8	403.2	288.7
Ямаа	167.7	156.0	134.3	281.1	136.8	130.5	156.7
Бүгд	973.0	978.2	871.0	1652.1	690.0	673.9	586.8

Оны эхний малд зүй бус хорогдолын эзлэх хувь

	1991-1995 оны дундаж	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Тэмээ	3.7	3.9	4.5	5.7	2.6	2.0	2.3
Адуу	3.4	3.2	3.6	6.4	1.9	2.0	2.0
Үхэр	4.7	3.7	4.2	9.9	2.9	2.8	2.4
Хонь	4.0	4.1	3.5	6.3	3.1	2.9	2.1
Ямаа	2.9	3.0	2.6	5.0	2.2	1.8	1.8
Бүгд	3.8	3.8	3.4	6.4	2.7	2.5	2.1

Орхон, Дархан-Уул, Сэлэнгэ, Дорнод аймаг, Улаанбаатар хотын оны эхний малын 3.4-5.7 хувь, Баянхонгор, Хэнтий, Сүхбаатар, Өвөрхангай, Ховд аймагт 2.7-2.9 хувь буюу нийтдээ 318.2 мянган том мал зүй бусаар хорогдсон нь улсын хэмжээний нийт хорогдолын 54.2 хувийг эзлэж байна. (Хавсралт хуудасны дугаар 19)

Том малын зүй бус хорогдолын 36.0 хувь буюу 211.4 мянга нь өвчнөөр, 14.9 хувь буюу 87.7 мянга нь гэнэтийн аюулаар хорогдов. Хорогдсон нийт малын 82.5 хувь нь хувийн мал байна.

Хувийн малын 1.8 хувь, аж ахуйн бусад хэвшлийн малын 4.8 хувь хорогджээ.

1961 оноос хойш малын зүй бус хорогдол хамгийн бага болон их гарсан жил

	Хамгийн бага хорогдол гарсан		Хамгийн их хорогдол гарсан	
	мян.тол	он	мян.тол	он
Бүгд	510.3	1989	2663.8	1968
Тэмээ	7.5	1996	66.3	1966
Адуу	41.6	1994	235.3	1968
Үхэр	52.3	1974	278.9	1993
Хонь	288.7	1996	1606.3	1968
Ямаа	89.3	1989	574.8	1968

Малын хээл хаялт, сувайралт. 1996 оны эхний хээлтэгч малын 11.5 хувь буюу 1324.3 мянга нь хээл хаяж, сувайрсан нь 1991-1995 оны дунджаас 14.2 хувь буюу 219.1 мянгаар буурсан хэдий ч үнээ, гүү, эм ямааны хээл хаялт, сувайралт 1995 оныхоос 6.4-31.3 хувь буюу 11.6-104.3 мянгаар нэмэгдсэн байна.

Сэлэнгэ, Дархан-Уул аймаг оны эхний хээлтэгч малынхаа 20.2-21.1, Орхон, Баянхонгор, Дорнод аймаг 17.1-19.9 хувиас дээрхи шалтгаанаар төл авч чадсангүй. (Хавсралтын хуудасны дугаар 20-22)

Дархан-Уул, Орхон, Баянхонгор аймаг, Улаанбаатар хот 1996 онд 100 эхээс улсын дунджаас 13-15 толгойгоор бага төл бойжуулсан нь хээл хаялт, сувайралт их гарснаас голлон шалтгаалсан байна.

Хээл хаяж, сувайрсан эх малын тоо (мян.тол)

	Төл өгөөгүй хээлтэгч мал бүгд				үүнээс: сувайрсан		
	1991-1995 дундаж	1995	1996	1996\1995 хувь	1990-1995 дундаж	1995	1996
Ингэ	14.1	9.7	9.4	96.9	11.3	7.9	7.4
Гүү	182.1	152.3	173.0	113.6	138.7	117.4	131.5
Үнээ	236.3	181.1	192.7	106.4	189.0	143.7	153.5
Эм хонь	767.0	600.3	512.0	85.3	538.6	418.5	351.9
Эм ямаа	343.9	332.9	437.2	131.3	205.8	202.2	229.2
ДҮН	1543.4	1276.3	1324.3	103.8	1083.4	889.7	873.5

Нийт хээлтэгчид хээл хаяж, сувайрсан эх малын эзлэх хувь

	Бүгд			үүнээс: сувайрсан		
	1990-1995	1995	1996	1990-1995	1995	1996
Ингэ	12.1	9.7	9.2	9.7	7.9	7.3
Гүү	31.3	23.4	24.5	23.8	18.1	18.6
Үнээ	21.8	15.5	16.4	17.4	12.3	13.0
Эм хонь	10.9	9.5	8.6	7.7	6.6	5.9
Эм ямаа	12.7	10.2	12.1	7.6	6.2	6.4
ДҮН	13.4	11.1	11.5	9.3	7.7	7.6

1961 оноос хойш эх малын хээл хаялт, сувайралт хамгийн бага болон их гарсан жил

	Хамгийн бага		Хамгийн их	
	мян.тол	он	мян.тол	Он
Бүгд	645.8	1963	1907.9	1977
Ингэ	9.4	1996	26.4	1973
Гүү	152.3	1995	333.6	1973
Үнээ	106.1	1962	326.0	1981
Эм хонь	190.6	1962	913.0	1993
Эм ямаа	124.7	1963	558.1	1968

Хээлтээгч, хээлтүүлэгчийн тохироо. Үржлийн нормоор бог малын нэг хээлтүүлэгчид 25-30 хээлтэгч ногдох ёстой байхад одоо улсын дунджаар 57 эм хонь, 54 эм ямаа ногдож, хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо алдагдсан хэвээр байна.

Хээлтүүлэгч малын тоо (мян.тол)

	Бүгд				үүнээс: шинээр тавьсан		
	1994	1995	1996	1996\1995	1994	1995	1996
Буур	4.7	4.8	4.7	97.9	62	95	64
Азрага	92.9	101.0	104.8	103.8	0.7	1.5	1.0
Бух	57.0	58.4	58.3	99.8	1.0	1.7	1.1
Хуц	100.4	104.0	102.0	98.1	2.5	3.7	3.1
Ухна	55.9	68.6	72.2	105.2	1.1	2.1	2.5
ДҮН	310.9	336.8	342.0	101.5	5.4	9.1	7.7

Нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгч малын тоо

	Үржлийн норм	1995	1996	Хувийн		Бусад хэвшлийн	
				1995	1996	1995	1996
Ингэ	20-25	21	21	21	21	26	26
Гүү	12-15	7	7	7	7	11	10
Үнээ	35-45	20	21	20	21	17	16
Эм хонь	25-30	57	57	58	58	52	55
Эм ямаа	25-30	53	54	53	54	46	56

Говь-Алтай, Завхан, Төв, Сэлэнгэ, Хөвсгөл, Дархан-Уул, Булган, Дорноговь, Өвөрхангай аймагт хуц, Өмнөговь, Баянхонгор, Говь-Алтай, Өвөрхангай аймагт ухна бусдаас илүү дутагдалтай байна. (Хавсралтын хуудасны дугаар 23)

Малын хэрэглээний зарлага. Оны эхний нийт малын 27.0 хувьтай тэнцэх 7726.3 мянган малыг хүнсний хэрэгцээнд зарцуулсан нь 1995 оныхоос 1.1 сая толгойгоор нэмэгдсэн байна. Олон жилийн дунджаар ямааны 31-33 хувийг хүнсэнд хэрэглэдэг байсан бол 1994 онд 17 хувь, 1995 онд 16.9 хувь болж буурснаа 1996 онд 23.3 хувь болж нэмэгдлээ. (Хавсралтын хуудасны дугаар 24)

Малын нийт хэрэглээний зарлага. (мян.тол)

	1991-1995 оны дундаж	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Бүгд	7219.3	8930.5	7683.5	6617.8	6297.6	6567.3	7726.3
Тэмээ	59.4	93.6	84.1	59.3	28.6	31.6	38.3
Адуу	203.5	273.8	293.4	159.4	127.5	163.5	291.9
Үхэр	551.5	684.6	609.9	479.1	459.9	523.9	679.0
Хонь	5110.1	6174.6	5258.6	4845.2	4645.0	4627.1	4736.0
Ямаа	1294.8	1703.9	1437.5	1074.8	1036.6	1221.2	1981.1

1996 оны эцэст 7030.1 мянган нас гүйцсэн эр мал тоологдсон нь өмнөх оныхоос 387.3 мянгаар нэмэгдсэний дотор эр ямаа 281.1 мянга, эр хонь 77.7 мянга, адуу 21.5 мянга, үхэр 11.5 мянгаар өсч, тэмээ 4.5 мянгаар буурлаа.

Цэвэр үүлдрийн болон эрлийз, нутгийн шилдэг омгийн мал. 1996 оны эцэст цэвэр үүлдрийн 737.0 мянга, эрлийз 960.7 мянга, нутгийн шилдэг омгийн 695.0 мянган мал тоологдов. Цэвэр үүлдрийн мал 1995 оныхоос 2.5 хувь буюу 19.1 мянгаар буурч, эрлийз 6.8 хувь буюу 60.3 мянга, нутгын шилдэг омгын мал 13.2 хувь буюу 81.0 мянгаар нэмэгдэв. (Хавсралт хуудасны дугаар 25,26)

1996 онд тоологдсон нийт үхрийн 4.9 хувь, хонины 9.3 хувь, ямааны 2.9 хувийг цэвэр, эрлийз мал эзлэж байна. Нийт цэвэр, эрлийз малын 82.4 хувь нь хувийн аж ахуйд, 14.9 хувь нь хөдөө аж ахуйн компани, хоршоо, улсын үйлдвэрийн газар, бусад байгууллагад байна.

1996 оны эцэст цэвэр үүлдрийн болон эрлийз 808.2 мянган хээлтэгч мал тоологдов. Цэвэр үүлдрийн болон эрлийз малын сүрэгт үнээ 40.3 хувь, эм хонь 48.5 хувь, эм ямаа 48.0 хувийг эзлэж байна.

Нутгийн шилдэг омгийн 4.3 мянган тэмээ, 7.5 мянган адуу, 3.3 мянган үхэр, 555.0 мянган хонь, 124.9 мянган ямаа тоологдлоо.

Цэвэр үүлдрийн болон эрлийз, нутгийн шилдэг омгийн
малын тоо, төрлөөр (мян.тол)

	1993	1994	1995	1996	1996\1995	
					хувь	зөрүү
1.Цэвэр үүлдрийн бүх мал	334.8	338.6	756.1	737.0	97.5	-19.1
үхэр	46.2	39.3	51.4	53.5	104.1	2.1
хонь	221.8	226.6	626.8	608.1	97.0	-18.7
ямаа	66.8	72.7	77.9	75.4	96.8	-2.5
2. Эрлийз	666.6	583.0	900.4	960.7	106.7	60.3
үхэр	100.3	94.4	112.8	115.9	102.7	3.1
хонь	424.9	348.9	600.5	654.7	109.0	54.2
ямаа	141.4	139.7	187.1	190.1	101.6	3.0
3.Нутгийн шилдэг омгийн	824.7	846.1	614.0	695.0	113.2	81.0
үхэр	17.5	25.5	3.1	3.3	106.5	0.2
хонь	768.0	770.0	536.7	555.0	103.4	18.3
ямаа	39.2	50.6	65.2	124.9	191.6	59.7
тэмээ			2.0	4.3	215.0	2.3
адуу			7.0	7.5	107.1	0.5

Цэвэр үүлдэр, эрлийз малын тоо, аж ахуйн салбараар. (мян.тол)

	Нийт цэвэр, эрлийз мал		Үхэр		Хонь		Ямаа	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996
ХАА-н компани, хоршоо, УУГ	312.8	252.5	64.5	47.3	241.8	196.2	6.5	9.0
Хувийн аж ахуй	1298.3	1399.4	95.8	118.7	948.6	1026.5	253.9	254.2
Бусад	45.4	45.8	3.9	3.4	36.9	40.1	4.6	2.3
ДҮН	1656.5	1697.7	164.2	169.4	1227.3	1262.8	265.0	265.5
Салбаруудын эзлэх хувийн жин								
ХАА-н компани, хоршоо, УУГ	18.9	14.9	39.3	27.9	19.7	15.5	2.5	3.4
Хувийн аж ахуй	78.4	82.4	58.3	70.1	77.3	81.3	95.8	95.7
Бусад	2.7	2.7	2.4	2.0	3.0	3.2	1.7	0.9
Дүн	100	100	100	100	100	100	100	100

Нийт малд цэвэр үүлдрийн болон эрлийз малын эзлэх хувь

	Үхэр		Хонь		Ямаа	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Бүгд	4.9	4.9	8.9	9.3	3.1	2.9
цэвэр	1.5	1.6	4.5	4.5	0.9	0.8
эрлийз	3.4	3.3	4.4	4.8	2.2	2.1
Хувийн аж ахуй	3.1	3.5	7.8	8.4	3.1	2.9
цэвэр	0.6	0.6	3.8	3.9	0.9	0.8
эрлийз	2.5	2.9	4.0	4.5	2.2	2.1
ХАА-н газрууд	65.5	60.5	34.2	33.1	6.6	9.4
цэвэр	32.0	39.8	23.0	20.6		3.2
эрлийз	33.5	20.7	11.2	12.5	6.6	6.2

Цэвэр үүлдрийн болон эрлийз хээлтэгч малын тоо (мян.тол)

	1993	1994	1995	1996	1996\1995	
					Хувь	Зөрүү
1.Цэвэр үүлдрийн бүх мал	180.9	178.4	375.4	358.6	95.5	-16.8
Үнээ	22.1	20.7	22.3	22.8	102.2	0.5
Эм хонь	122.4	118.8	312.9	297.5	95.1	-15.4
Эм ямаа	36.4	38.9	40.2	38.3	95.3	-1.9
2.Эрлийз үүлдрийн	333.8	297.6	425.9	449.6	105.6	23.7

Үнээ	39.6	45.1	47.7	45.5	95.4	-2.2
Эм хонь	225.1	179.8	288.2	314.9	109.3	26.7
Эм ямаа	69.1	72.7	90.0	89.2	99.1	-0.8

Цэвэр үүлдрийн болон эрлийз малын хээлтэгчийн эзлэх хувь

	Үнээ		Эм хонь		Эм ямаа	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Бүгд	42.6	40.3	49.0	48.5	49.1	48.0
цэвэр	43.4	42.6	49.9	48.9	51.7	50.8
эрлийз	42.3	39.3	48.0	48.1	48.1	46.9
Хувийн аж ахуй	41.1	38.9	47.4	46.9	48.1	47.7
цэвэр	37.9	40.6	47.3	46.5	48.8	49.8
эрлийз	41.9	38.6	47.4	47.2	47.8	46.9
ХАА-н газрууд	44.7	43.7	55.0	56.2	56.7	45.8
цэвэр	46.4	43.8	57.4	57.4		45.0
эрлийз	43.0	43.5	50.3	54.2	56.7	46.2

Мал аж ахуйн мэргэжилтний хүрэлцээ, хангамж. 1996 онд мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд 421 мал зүйч, 1539 малын эмч ажиллаж байгаа нь 1995 оныхоос мал зүйчийн тоо 36.7 хувиар нэмэгдэж, малын эмчийн тоо 5.8 хувиар буурсан байна. 1996 онд улсын дунджаар нэг мал зүйчид 69.6 мянга, малын нэг эмчид 19.0 мянган мал ногдож байна.

Сэлэнгэ аймагт нэг мал зүйчид 10.1 мянган мал ногдож байхад Архангай, Хөвсгөл, Говь-Алтай, Баян-Өлгий, Өвөрхангай аймагт 102.0-123.2 мянган толгой мал ногдож байна. (Хавсралт хуудасны дугаар 27)

Мал аж ахуйн мэргэжилтний тоо, хангамж.

	1989	1992	1993	1994	1995	1996	1996\1995 хувь
Мал зүйч	787	501	485	379	308	421	136.7
Малын эмч	1599	1661	1668	1715	1634	1539	94.2
Нэг мал зүйчид ногдох малын тоо (мян.тол)	32.4	51.3	51.9	70.7	92.8	69.6	75.0
Нэг малын эмчид ногдох малын тоо (мян.тол)	16.0	15.5	15.1	15.6	17.5	19.0	108.6

III.2. Малын хашаа, уст цэг, малын тэжээлийн хангамж

III. Малын хашаа, худаг. 1996 оны эцэст улсын хэмжээгээр 27.6 сая малын багтаамжтай 104.4 мянган хашаа тоологдсон нь ноднин жилийнхээс хашааны тоо 8.2 мянгаар, багтаамж нь 0.6 сая толгойгоор тус тус нэмэгдсэн байна.

Нийт хашааны 10.7 хувь нь дулаан байр, дулаалгатай хашаа, 68.2 хувь нь саравчтай хашаа, 21.1 хувь нь саравчгүй хашаа байна. Эдгээр хашааны 93.2 хувь

нь хувийн аж ахуйд байна. Богийн 25.4 сая толгой малын багтаамжтай 79.4 мянган хашаа тоологдов.

1996 онд 1596.8 мянган толгой малын багтаамжтай 6525 хашаа шинээр ашиглалтанд оруулсан нь ноднин жилийнхээс 3193-аар бага байна.

Дорноговь, Хэнтий, Дорнод, Сүхбаатар, Орхон, Дархан-Уул аймгийн малын хашааны багтаамж ноднин жилийнхээс 10.9-418.4 мянган толгойгоор буурсан байна.

Малын хашааны тоо, багтаамж, хувиар

	1986-1990 оны дундаж	1991-1995 оны дундаж	1994	1995	1996	1996\1995 хувь
Хашаа бүгд (мян)	67.8	79.2	84.1	93.2	101.4	108.7
Багтаамж (сая.тол)	31.4	27.2	27.1	27.0	27.6	102.3
Шинээр барьсан хашааны тоо	201.5	6043	7848	9718	6525	67.1
Багтаамж (сая.тол)	0.9	1.4	1.2	2.4	1.6	67.2
Хашаажилтын хувь						
Бод	105.6	66.8	61.8	60.2	57.5	95.5
Бог	154.7	121.7	118.8	111.2	111.8	100.5

1996 оны байдлаар бог мал 1.1 ээлжийн хашаагаар, үхрийн 57.5 хувь нь нэг ээлжийн хашаагаар хангагдсан байна.

Дорноговь, Увс, Дорнод, Сүхбаатар, Төв, Орхон, Хэнтий аймагт бог малын хашааны хангамж бусад аймгаас харьцангуй доогуур байна. (Хавсралт хуудасны дугаар 28 – 30)

Уст цэг. Улсын хэмжээгээр 1986-1990 онд дунджаар 41.9 мянган худагтай байсан бол 1996 оны эцэст 34.4 мянган худаг тоологджээ. 1996 онд шинээр 772 худаг ашиглалтанд оруулсны 752 нь энгийн уурхайн худаг байна.

1995 оныхоос энгийн уурхайн худаг 1401 –ээр нэмэгдэж, инженерийн байгууламжтай худаг 1615-аар буурчээ. Нийт худгийн тоо 1995 оныхоос Говь-Алтай, Ховд, Увс, Өвөрхангай, Архангай, Баянхонгор зэрэг 11 аймагт 576-аар өсч, бусад 9 аймаг, Улаанбаатар хотод 790-ээр буурсны дотор Өмнөговь, Дундговь, Дархан-Уул, Булган, Сүхбаатар аймаг, Улаанбаатар хотод 58-206 худгаар багасчээ. (Хавсралт хуудасны дугаар 31)

Уст цэгийн тоо (мян.ш)

	1986-1990 оны дундаж	1991-1995 оны дундаж	1994	1995	1996	1996\1995 хувь
Худаг бүгд	41.9	36.1	35.6	34.6	34.4	99.4
Үүнээс :						
Инженерийн байгууламжтай	25.0	18.9	17.5	14.6	13.0	88.9
Энгийн уурхайн	16.9	17.2	18.1	20.0	21.4	107.0
Мал услах сан	4.2	2.6	2.2	1.9	1.7	89.6

Улсын хэмжээгээр 1996 онд 20.1 мянган м.куб багтаамжтай мал услах 1733 сан тоологдсон нь нодин жилийнхээс 201-ээр буурсан байна. 27.3 мянган га талбай услах хүчин чадалтай 94 услалтын систем тоологдож, 1995 оныхоос услалтын систем 6-аар , хүчин чадал нь 919.9 га-аар өсчээ. (Хавсралт хуудасны дугаар 32)

1996 онд эвдрэлтэй, ашиглагдаггүй худаг 6267 байгаа нь ноднин жилийнхээс 1.1 хувиар нэмэгджээ.

Ашиглалтгүй худгийг аймгаар үзүүлбэл :

Ашиглалтгүй байгаа худгийн тоо	Аймаг
48 – 184	Завхан, Сэлэнгэ, Булган, Баян-Өлгий, Дархан-Уул
201 - 298	Архангай, Ховд, Өвөрхангай, Сүхбаатар, Увс
326 - 804	Дорноговь, Хэнтий, Өмнөговь, Төв, Дундговь, Хөвсгөл, Говь-Алтай, Дорнод, Баянхонгор

Малын тэжээл үйлдвэрлэлт. 1996 онд улсын хэмжээгээр 349.2 мян.тонн тэжээлийн нэгжтэй тэнцэх хэмжээний тэжээл үйлдвэрлэсэн нь 1995 оныхоос 88.1 мян.тонноор буюу 20.2 хувиар буурчээ.

Үйлдвэрлэсэн тэжээлийг нэр төрлөөр нь авч үзвэл олон наст өвсний хэмжээ өмнөх оныхоос нэмэгдэж, харин бэлтгэсэн өвс, сүрэл, нэг наст өвс, гар ба эрдэс тэжээл, багсармал тэжээл, бэлтгэсэн даршны хэмжээ 10.3-78.2 хувиар багассан байна.

Тэжээл үйлдвэрлэлийн хэмжээ (тэжээлийн хэгжид шилжүүлснээр) 16 аймаг, Улаанбаатар хотод буурсны дотор Сүхбаатар, Өвөрхангай, Архангай, Увс, Говьсүмбэр аймагт 31.3-64.0 хувиар багасчээ.

1996 онд улсын хэмжээгээр 701.3 мян.тонн байгалийн хадлан бэлтгэсэн нь өнгөрсөн оныхоос 80.2 мянган тонноор буюу 10.3 хувь буурчээ. Ховд, Баян-Өлгий, Дорнод, Дархан-Уул, Орхон, Сүхбаатар зэрэг 17 аймагт бэлтгэсэн өвсний хэмжээ 1995 оныхоос 1.0-49.9 хувиар буурсан байна. (Хавсралт хуудасны дугаар 33-36)

Тэжээлийн хэмжээг зарим нэр төрлөөр үзүүлбэл : (мян.тонн)

	1986-1990 оны дундаж	1991-1995 оны дундаж	1994	1995	1996	1996\1995 хувь
Байгалийн хадлан	1154.2	733.7	691.8	781.5	701.3	89.7
Сүрэл	114.1	47.2	22.3	100.6	21.9	21.8
Нэг наст өвс	255.6	23.9	4.0	6.3	1.6	25.2
Олон наст өвс	21.8	4.7	1.4	0.7	0.8	113.0
Гар тэжээл(тэ.нэгж)	21.7	9.6	11.6	15.0	9.8	64.9
Багсармал тэжээл	139.8	17.5	13.8	13.8	4.8	34.5
Бэлтгэсэн дарш	277.7	66.2	30.5	19.2	10.4	54.2
Эрдэс тэжээл	61.9	18.1	18.9	26.3	18.3	69.4
Үйлдвэрлэсэн тэжээл (тэж.нэгж)	999.4	437.9	373.3	437.3	349.2	79.8

Сүүлийн жилүүдэд нийт тэжээлд хүчит болон шүүст тэжээлийн эзлэх хувийн жин буурч байна.

Үйлдвэрлэсэн тэжээлийн бүтэц, хувиар

	1986-1990 оны дундаж	Ү ү н э э с			
		Хүчит	Шүүст	Бүдүүн	Бусад
1991	100.0	15.2	5.3	77.6	1.9
1992	100.0	11.5	7.1	81.4	-
1993	100.0	15.3	3.9	80.8	-
1994	100.0	9.5	2.2	88.3	-
1995	100.0	7.4	1.8	87.4	3.4
1996	100.0	3.3	1.4	92.5	2.8

1996 оны байдлаар хонин толгойд шилжүүлсэн нэг малд ногдох тэжээл 1995 оныхоос 1.6 кг-аар багасч, тэжээлийн нэгжээр 5.5 кг тэжээл ногдож байгаа нь нийт малыг 2.8 хоног тэжээх нөөцтэй гэсэн үг юм.

II.2. Тэжээвэр амьтад.

1996 оны эцэст 19.1 мянган гахай, 58.0 мянган шувуу, туулай 122, үнэг 180 тоологдов. 1995 оныхоос гахайн тоо 4.4 мянга, шувууны тоо 41.3 мянгаар буурч, 1991 оныхоос гахайн тоо 4.4 дахин, шувууны тоо 3.9 дахин цөөрлөө.

Тэжээвэр амьтад, тэдгээрийг өсгөж, үржүүлдэг өрх,
аж ахуйн тоо

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1996\1995
Гахай (мян.тол)	83.3	48.6	28.6	23.4	23.5	19.1	81.2
Шувуу (мян.тол)	223.3	184.0	131.6	74.1	99.3	58.0	58.4
Цаа буга	1336	1427	141.5	1170	900	668	74.2
Илжиг, луус	791	935	874	993	913	1064	116.5
Зөгий бүл	4567	1473	1237	1386	1165	1075	92.3
Туулай	2047	164	142	129	118	122	103.4
Үнэг	1209	1001	1060	215	568	180	31.7
Булга	7513	6005	4571	2696	180	-	0.0
Гахайтай өрхийн тоо (мян)	12.1	7.6	5.4	4.1	4.2	3.4	82.5
Шувуутай өрхийн тоо (мян)	1336	1569	1813	1792	2218	1643	74.1
Гахай өсгөж үржүүлдэг аж ахуй, байгуу- ллагын тоо	482	225	148	97	111	90	81.1

Шувуу өсгөж үржүүлдэг аж ахуй, байгууллагын тоо	56	37	33	22	25	17	68.0

Нийт гахайн тоо 1995 оныхоос Өвөрхангай, Архангай, Дундговь зэрэг 5 аймаг, Улаанбаатар хотод нийтдээ 924 толгойгоор өсч, бусад 13 аймагт 5352 толгойгоор хорогдов. Шувууны тоо Булган, Баянхонгор, Хөвсгөл зэрэг 5 аймагт 621 толгойгоор өсч, бусад 14 аймаг, Улаанбаатар хотод 41.9 мянган толгойгоор буурсан байна. (Хавсралт хуудасны дугаар 37 – 39)

1996 онд аминдаа гахайтай өрх 3.4 мянга, шувуутай өрх 1.6 мянга болсон нь 1995 оныхоос гахайтай өрх 729-ээр, шувуутай өрх 575-аар буурсан байна. Гахайтай өрхийн тоо Өвөрхангай, Сүхбаатар, Хөвсгөл аймагт, шувуутай өрхийн тоо Сэлэнгэ, Өвөрхангай, Өмнөговь, Баянхонгор, Хөвсгөл, Дундговь, Ховд, Дорноговь, Сүхбаатар аймагт өссөн байна.

Одоо нийт гахайны 80.1 хувь, шувууны 26.7 хувь хувийн аж ахуйд байна.

Гахай, шувууны тоо, өмчийн төрлөөр (мян.тол)

	Гахай				Үндсэн мэгж (толгой)			Хувийн жин
	1995	1996	1996\1995 хувь	Хувийн жин	1995	1996	1996\1995 хувь	
Дүн	23.5	19.1	81.2	100.0	6376	5624	88.2	100.0
Үүнээс: хувийн	18.9	15.3	80.8	80.1	5183	4620	89.1	82.1

үргэлжлэл

	Шувуу				Өндөглөгч (мян.тол)			Хувийн жин
	1995	1996	1996\1995 хувь	Хувийн жин	1995	1996	1996\1995 хувь	
Дүн	99.3	58.0	58.4	100.0	33.7	27.5	81.7	100.0
Үүнээс: хувийн	19.9	15.5	77.7	26.7	12.3	9.7	78.4	35.1

III. Малчдын тоо, тэдний соёл, ахуйн хангамж, орлого

III.1. Малчдын тоо, насны бүлэг, нэг малчин өрхөд ногдох малын тоо. 1996 оны жилийн эцсийн мал тооллогоор улсын хэмжээгээр аминдаа малтай 278.3 мянган өрх тоологдсоны 61.1 хувь буюу 170.1 мянга нь малчин өрх байв. Малчин өрхөд 395.4 мянган малчид ажиллаж байгаа нь нийт хүн амын 16.8 хувь болж байна. Малчдын тоо өмнөх оныхоос 1.3 хувь буюу 4.9 мянгаар нэмэгдэв.

Нийт малчдын 57.3 хувь нь 16-35 насны залуучууд, 27.6 хувь нь 36-аас тэтгэвэрт гарах хүртлэх насны хүмүүс байна.

Сүүлийн жилүүдэд малчдын дотор тэтгэвэрийн насныхны хүмүүсийн хувийн жин буурч, залуучуудын эзлэх хувь нэмэгдсээр иржээ. Малчдын тоо бага зэрэг нэмэгдсэн нь малчин өрхийн хүүхдүүдээс 16 нас хүрч малчдын эгнээг өргөжүүлж байгаатай холбоотой гэж үзэж болохоор байна.

Өрх, малчдын тоо, бүрэлдэхүүн

	1992	1993	1994	1995	1996	1996\1995 хувь
Малчин өрх (мян)	143.4	153.6	167.3	169.3	170.1	100.5
Малчдын тоо (мян)	330.1	347.9	377.1	390.5	395.4	101.3
Үүнээс:16- 34 насны	174.6	186.8	204.8	225.2	226.5	100.6
35-аас тэтгэвэрт гарах хүртэл насны	97.2	96.1	106.3	95.4	109.2	114.5
Тэтгэврийн насны	58.3	65.0	66.0	69.9	59.7	85.4
Насны бүрэлдэхүүн (хувиар)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
Үүнээс:16- 34 насны	52.9	53.7	54.3	57.7	57.3	
35-аас тэтгэвэрт гарах хүртэл насны	29.4	27.6	28.2	24.4	27.6	
Тэтгэврийн насны	17.7	18.7	17.5	17.9	15.1	
Нэг малчин өрхөд ногдох малын тоо* (тол)	179	164	160	169	172	101.8

* Нийт малд оногдуулж бодсоноор

1995 онд нэг малчин өрхөд улсын дунджаар 169 толгой мал ногдож байсан бол 1996 онд 172 толгой болов.

Архангай, Хөвсгөл, Орхон, Өвөрхангай аймгийн нэг малчин өрхөд 106-144 толгой мал ногдож байхад Дундговь, Дорноговь, Говьсүмбэр, Өмнөговь, Говь-Алтай аймагт 217-467 толгой мал ногдож байна. (Хавсралт хүснэгтийн 40-р хуудаснаас үзнэ үү. Цаашид хавсралт хүснэгтийн хуудасны дугаарыг заана)

III. 2. Малчдын соёл, ахуйн хангамжийн зарим үзүүлэлт. 1996 онд нийт малчин өрхийн 9.3 хувь буюу 15.9 мянган өрх цахилгаан эх үүсгэвэрээр хангагдсаны дотор 1.9 мянган өрх салхины хөдөлгүүртэй цахилгааны эх үүсгэвэртэй байна. 1995 онд нийт малчин өрхийн 11.3 хувь буюу 19.1 мянган өрх цахилгааны эх үүсгэвэртэй байсантай харьцуулбал энэ үзүүлэлт багасчээ.

Сэлэнгэ, Дархан-Уул аймаг, Улаанбаатарын малчин өрхийн 47.3-57.8 хувь, Орхон, Хэнтий, Говьсүмбэр, Дорноговь, Ховд, Төв, Өмнөговь, Дорнод, Дундговь, Сүхбаатар аймгийн малчин өрхийн 11.2-25.7 хувь нь цахилгаан гэрэлтэй болжээ.

Харин Архангай, Баян-Өлгий, Увс, Завхан, Өвөрхангай аймгийн малчин өрхийн 2.2-3.4 хувь нь цахилгааны эх үүсгэвэртэй байгаа нь аймгууд дотроос хамгийн доогуур түвшинд байна. (Хавсралт хүснэгтийн 41-42 хуудас) Салхин хөдөлгүүртэй цахилгааны эх үүсгэвэрийг Өмнөговь, Дундговь, Дорноговь, Дорнод аймгийн малчид бусад аймгуудынхаас харьцангуй илүүтэй ашиглаж байна.

1995 онд малчин өрхийн 9.9 хувь буюу 16.8 мянган өрх телевизортой байсан бол 1996 онд 9.2 хувь буюу 15.6 мянга нь телевизортой болжээ. Нийслэл хот, Орхон, Сэлэнгэ, Хэнтий, Говьсүмбэр, Ховд, Дархан-Уул аймгийн малчин өрхийн 17.2-42.8 хувь телевизортой байгаа нь бусад аймгуудаас дээгүүр үзүүлэлттэй байна.

1996 оны байдлаар нийт малчин өрхийн 71.1 хувь нь оёдлын машинтай, 62.5 хувь радио хүлээн авагчтай, 3.5 хувь автомашинтай, 14.7 хувь нь мотоциклтэй байна.

Судалгааны үзүүлэлтийн хүрээнд нэгтгэн дүгнэж үзвэл малчин өрхийн соёл, ахуй хангамжийн олонхи үзүүлэлт өмнөх 1995 оныхоос буурсан байна.

Аймгуудын дотроос Сэлэнгэ, Дорноговь, Хэнтий, Дундговь, Өмнөговь, Ховд, Төв, Говьсүмбэр аймгийн малчдын соёл, ахуйн хангамжийн үзүүлэлт бусад аймгийнхаас дээгүүр байна. (Хавсралт хүснэгтийн 42-р хуудаснаас үзнэ үү)

Малчин өрхийн соёл, ахуйн хангамжийн зарим үзүүлэлт

	Өрхийн тоо (мян.)				1996\1995 хувь	Малчин өрхийн тоонд эзлэх хувь	
	1993	1994	1995	1996		1995	1996
Цахилгаан гэрэлтэй	16.5	19.7	19.1	15.9	83.2	11.3	9.3
Үүнээс:Салхины хөдөлгүүртэй	....	.....	1.6	1.9	118.8	0.9	1.1
Телевизортой	10.6	10.9	16.8	15.6	92.9	9.9	9.2
Богино долгионы холбоотой*	145	308	316	16	5.1	0.2	0.0
Радио хүлээн авагчтай	105.2	114.1	111.3	106.4	95.6	65.7	62.5
Автомашинтай	....	.....	4.9	6.0	122.4	2.9	3.5
Мотоциклтэй	....	.....	26.7	25.0	93.6	15.8	14.7
Оёдлын машинтай	....	.....	125.6	120.9	96.3	74.2	71.1

* Өрхийн тоогоор

III. 3. Малчин өрхийн орлого. 1996 оны жилийн эцсийн мал тооллоготой хамтруулан малчин өрхийн хүрээнд мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний борлуулалтын орлогын хэмжээг тодорхойлох судалгааг нэлэнхүй байдлаар явуулав.

Судалгааны зорилго нь малчин өрхийн мал аж ахуйн бүтээгдэхүүнээс гадагш худалдан борлуулсан орлогын хэмжээг малын тоо толгойн бүлэглэлт, соёл ахуйн үзүүлэлттэй нь холбон судлах, нэг өрхийн орлогын дундаж хэмжээг сум, аймаг, улсын түвшинд тодорхойлох явдал байв. Малчин өрхийн орлогын хэмжээг тодорхойлохдоо өрхийн аж ахуйн дотоодын хэрэглээг тооцож оруулах зорилт тавиагүй болно.

Судалгааны дүнгээс үзвэл 10 хүртэл малтай малчин өрхийн жилийн дундаж орлого 60 мянган төгрөг байхад 2000-аас дээш малтай өрхийн жилийн дундаж орлого 6 сая төгрөг болж байна.

Өрхийн орлогын дүнд мал, мах борлуулсны орлого 43.9 хувь, ноос, ноолуур, хөөвөр, хялгасны орлого 26.8 хувь, арьс, ширний орлого 20.7 хувь, сүү, сүүн бүтээгдэхүүний орлого 6.2 хувийг эзлэж байна.

Мал аж ахуйгаас орсон орлогын 36.1 хувийг хонины аж ахуй, 30.6 хувийг ямааны, 20.5 хувийг үхрийн, 7.7 хувийг адууны, 2.8 хувийг тэмээний аж ахуй бүрдүүлж байна.

Малчин өрхийн орлого, орлогын бүрэлдэхүүн, 1996 оны байдлаар

	Борлуулалтын орлогын бүтэц бүрэлдэхүүн	
	Борлуулалтын орлогын дүн (сая.төг)	Орлогын бүрэлдэхүүн (хувиар)
Орлого, бүтээгдэхүүний төрлөөр :		
Мал, махны борлуулалтын орлого	22281.6	43.9
Сүү, сүүн бүтээгдэхүүний орлого	3155.9	6.2
Ноос, ноолуур, хөөвөр, хялгасны орлого	13644.5	26.8
Арьс, ширний орлого	10505.2	20.7
Бусад орлого	1206.9	2.4
ДҮН	50794.1	100.0
Орлого, мал аж ахуйн төрлөөр		
Тэмээний аж ахуйгаас	1399.3	2.7
Адууны аж ахуйгаас	3916.7	7.7
Үхрийн аж ахуйгаас	10393.5	20.5
Хонины аж ахуйгаас	18352.9	36.1
Ямааны аж ахуйгаас	15524.3	30.6

Адуу, үхэр, хонь, тэмээний аж ахуйд борлуулалтын орлогын 50-75 хувийг махны үйлдвэрлэлт эзэлдэг байхад ямааны аж ахуйд ноолуурын орлого 68 хувийг эзлэж байна.

Тэмээний аж ахуйн хувьд ноосноосоо махны орлого нь давамгайлж, хонины аж ахуйд мах, арьсны орлого бүх орлогод нь зонхилох байр суурьтай болсон нь тэмээ, хонины тоо толгой буурах үндсэн шалтгаан болж байна. Гэтэл ямааны аж ахуйд нийт орлогын дөнгөж 15.6 хувийг махны орлого эзлэж, ноолуурын орлого дийлэнхийг эзлэж байгаагаас ямааны тоо толгой сүүлийн жилүүдэд жил дараалан өсч ирлээ.

Мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний орлогын бүтэц, малын төрлөөр

	1996				
	Тэмээний аж ахуй	Адууны аж ахуй	Үхрийн аж ахуй	Хонины аж ахуй	Ямааны аж ахуй
Мах,махны борлуулалтын орлого	49.9	74.9	68.0	50.0	15.6
Сүү,сүүн бүтээгдэхүүний орлого	2.9	13.8	20.7	0.9	1.6
Ноос,ноолуур, хөөвөр,хялгасны орлого	45.0	0.9	0.8	12.5	68.3
Арьс,ширний орлого	2.2	10.4	10.5	36.6	14.5
Дүн	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Малчин өрхийн аж ахуйд малын төрөл тус бүрийн орлогын хэмжээ байгалийн бүс нутгаар нэлээд ялгавартай байна. Хангай, тал хээрийн бүсийн аймгуудын өрхийн орлогод үхэр, хонь, адууны аж ахуйн бүтээгдэхүүн зонхилж байхад говь, Их нуурын хотгорын бүсийн аймгуудад ямаа, тэмээний аж ахуйн бүтээгдэхүүн голлох байрыг эзлэж байна.

Харин Их нуурын хотгорын бүсэд оруулсан аймгуудаас Баян-Өлгий, Ховд, Увс аймагт хонины аж ахуйн бүтээгдэхүүний орлого тэргүүлэх байр суурьтай, нийт орлогын 41-45 хувийг эзлэж байгаа онцлогтой юм. (Хавсралт хуудасны дугаар 43,44)

Малчин өрхийн орлогод голлох суурийг эзэлдэг мал аж ахуйн төрөл, бүс нутгаар, 1996 оны байдлаар (хувиар)

Хангай, тал хээрийн бүсийн аймаг	Адууны аж ахуйн орлого	Үхрийн аж ахуйн орлого	Хонины аж ахуйн орлого	Говь, Их нуурын хотгорын бүсийн аймаг	Тэмээний аж ахуйн орлого	Ямааны аж ахуйн орлого
Архангай	12.6	30.5	37.0	Баянхонгор	2.5	50.4
Булган	16.2	29.2	33.6	Говь-Алтай	5.7	44.5
Дорнод	9.0	36.8	39.4	Дорноговь	7.0	31.7
Завхан	9.1	20.0	45.4	Дундговь	3.0	36.9
Өвөрхангай	10.4	23.9	38.3	Өмнөговь	15.5	50.0
Сүхбаатар	10.1	31.2	31.3	Ховд	2.9	39.8
Сэлэнгэ	10.2	55.7	23.7	Увс	4.2	30.2
Төв	14.3	32.2	35.8	Баян-Өлгий	1.0	27.4
Хөвсгөл	6.7	27.1	36.6			
Хэнтий	11.2	29.3	28.7			

Дархан-Уул	14.0	38.8	22.8			
Улаанбаатар	9.2	57.6	20.2			
Орхон	9.7	31.9	36.4			
Говьсүмбэр	7.2	20.8	53.0			

Манай улсын нийт малын 77.5 хувьтай тэнцэх 22.7 сая мал малчдын өмчинд хамрагдаж байна. Малчдын дотроос бизнесийн хүрээнд хамгийн жин, нөлөөтэй хэсэг нь 101-500 малтангууд буюу дундчууд юм. Энэ бүлэгт малчин өрхийн 43.9 хувь, малын 67.4 хувь, орлогын 61.4 хувь ногдож, өрхийн жилийн дундаж орлого нь 327-557 мянган төгрөг болж байна.

501-ээс дээш малтай малчид нийт малчин өрхийн 2.5 хувь, малын 12.5, орлогын 12.0 хувийг эзлэж байгаа бөгөөд дундаж орлого нь 1.3-6.0 сая төгрөгт хүрчээ. Гэтэл малчин өрхийн 53.7 хувийг эзлэж байгаа 100 хүртэл малтангууд малын 20.1 хувь, орлогын 26.5 хувийг эзлэж, тэдний жилийн орлого 60-192 мянган төгрөг байна.

Малчдын өрх, мал, орлогын бүлэглэлт, 1996 оны байдлаар

	Өрхийн тоо	Малын тоо (мян.тол)	Нийт орлого (сая.төг)	Дүнд эзлэх хувь		
				Өрхийн тоо	Малын Тоо	Орлого (мян.төг)
10 хүртэл малтай	10047	61.7	606.6	5.9	0.3	1.2
11-30 малтай	18562	406.0	1845.9	10.9	1.8	3.6
31-50 малтай	21197	872.7	3021.7	12.5	3.8	6.0
51-100 малтай	41469	3215.8	7980.1	24.4	14.2	15.7
101-200 малтай	44950	6570.2	14699.1	26.4	28.9	28.9
201-500 малтай	29671	8734.8	16520.3	17.4	38.5	32.5
501-999 малтай	3702	2282.2	4971.1	2.2	10.0	9.8
1000-1499 малтай	444	496.0	971.1	0.3	2.2	1.9
1500-2000 малтай	32	53.2	117.8	0.0	0.2	0.2
2001-ээс дээш малтай	10	23.1	60.4	0.0	0.1	0.1
ДҮН	170084	22715.7	50794.1	100.0	100.0	100.0

Судалгааны дүнгээс үзвэл 1996 онд улсын хэмжээгээр нэг малчин өрх дунджаар 4.2 ам бүлтэй, 133.6 толгой малтай, жилдээ 298.6 мянган төгрөгийн орлоготой, 11 өрх тутмын нэг нь цахилгаан гэрэл, телевизортэй, 28 өрхийн нэг нь автомашинтай, 7 өрхийн нэг нь мотоциклтэй байна.

Өрхийн малын тоо ихсэх тутам орлого нь нэмэгдэж, соёл, ахуйн хангамж дээшилж байгаа хандлага ажиглагдаж байна.

500-аас дээш малтай малчин 100 өрх тутмаас дунджаар 39-40 өрх цахилгаан гэрэл, телевизортой, 22 өрх нь автомашин, 62 нь мотоциклтэй байхад үүнээс доогуур малтай бүлгийн малчдын 100 өрх тутмын 8-9 өрх нь цахилгаан гэрэл, телевизортэй, 3 нь автомашинтай, 14 нь мотоциклтэй байна.

Малчин өрхийн мал, орлогын бүлэглэлт, соёл,
ахуйн зарим үзүүлэлт, 1996 оны байдлаар

	Нэг өрхөд дунджаар ногдох			Өрхийн хэдэн хувь нь			
	Ам бүлийн тоо	Малын тоо	Орлого (мян.төг)	Цахилгаан гэрэлтэй	Телеви – зортэй	Авто машинтай	Мотоциклтэй
10 хүртэл малтай	3.7	6.1	60.4	17.3	10.9	1.1	3.0
11 - 30 “-“	3.6	21.9	99.4	9.1	7.8	1.0	4.9
31 – 50 “-“	3.7	41.2	142.6	8.4	7.4	1.9	8.5
51-100 “-“	3.8	77.5	192.4	5.7	6.5	2.2	10.3
101-200 “-“	4.2	146.2	327.0	6.4	7.8	3.5	15.1
201-500 “-“	5.2	294.4	556.7	12.3	12.5	6.5	27.9
501-999 “-“	6.1	616.5	1342.8	40.0	38.5	20.6	60.7
1000-1499“-“	6.6	1117.2	2187.1	54.3	45.9	29.1	77.5
1500-2000“-“	7.0	1661.1	3680.3	59.4	53.1	43.8	46.9
2001-ээс дээш малтай	5.7	2311.4	6038.6	40.0	40.0	30.0	30.0
Дүн	4.2	133.6	298.6	9.3	9.2	3.5	14.7

Судалгаанаас үзэхэд малчин өрх мал аж ахуйгаасаа сард дунджаар 24.3 мянган төгрөгийн орлого олсон дүн гарч байгаа нь хөдөөгийн өрхийн аж ахуйн түүвэр судалгааны дүнтэй тохирч байгаа юм.

Өрхийн аж ахуйн судалгаагаар хөдөөгийн өрхийн зарлагын 44.1 хувийг хүнсний бүтээгдэхүүн, 47.6 хувийг хүнсний бус бүтээгдэхүүний зарлага эзэлдгийн дотор бөс, бараа, гутал, хувийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зардал гуравны хоёр шахмыг нь эзэлдэг байна.

Өрхийн хувийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зардлын 80 шахам хувийг машин, мотоциклийн сэлбэг хэрэгсэл, бензин шатахууны зардал эзлэж байна.

Хөдөөгийн өрхийн хувийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний
жилийн дундаж зардал, 1996 оны байдлаар

	Нэг өрхийн дундаж зардал (төг)	Зардлын бүтэц хувиар
Зарлага бүгд	37542	100.0
үүнээс: Машин, мотоциклийн сэлбэг хэрэгсэл	11654	31.0
Түлш шатхуун	18318	48.8
Малын тэжээл	3756	10.0
Бусад	3814	10.2

Судалгаагаар говийн бүсийн аймгууд болон Ховд,Төв, Завхан зэрэг аймгуудын өрхийн дундаж орлого улсын дунджаас дээгүүр байна. Энэ нь нэгдүгээрт эдгээр аймгийн нэг өрхөд ногдох малын тоо, түүний бүрэлдэхүүнтэй, хоёрдугаарт зах зээлийн орчин нөхцөлтэй холбоотой байгаа бөгөөд энэ байдал нь тэдгээрийн соёл, ахуйд ч нөлөөлж байна.

Малчин өрхийн орлого, соёл ахуйн түвшингээр, улсын дунджаас дээгүүр байгаа аймгуудыг зэрэгцүүлж үзүүлбэл : 1996 оны байдлаар

	Нэг өрхийн дундаж		Өрхийн хэдэн хувь нь			
	Ам бүлийн Тоо	Малын тоо	Цахилгаан гэрэлтэй	Телевизор-Той	Авто Машинтай	Мото-циклтэй
Дундговь	497.0	220	12.6	15.3	5.9	29.7
Ховд	441.1	158	16.4	17.2	5.7	16.6
Говь-Алтай	426.0	193	7.0	11.0	5.1	26.5
Өмнөговь	401.6	189	14.7	7.1	6.1	29.4
Төв	377.5	128	14.8	14.8	3.7	12.0
Говьсүмбэр	370.2	160	25.7	17.3	7.2	38.0
Дорноговь	369.8	185	18.4	16.0	4.7	26.5
Завхан	354.6	162	3.2	3.9	4.5	14.8
Баянхонгор	332.3	153	5.0	9.9	3.3	18.2
Сэлэнгэ	321.8	66	47.3	33.2	3.7	8.7
Булган	318.5	129	5.9	8.8	3.6	13.9
Өвөрхангай	310.3	123	3.4	5.5	1.9	13.4
Улсын дундаж	298.6	134	9.3	9.2	3.5	14.7

Нийт малчин өрхийн 5.9 хувь нь 10 хүртэл малтай, 10.9 хувь нь 11-30 малтай, 12.5 хувь нь 31-50 малтай, 24.4 хувь нь 51-100 малтай, орлого багатай өрхүүд байна.

Малчин өрхийн хагасаас илүү нь (53.7 хувь) болох 100 хүртэл малтай өрх мал аж ахуйн бүтээгдэхүүнээсээ жилд олсон борлуулалтын орлого улсын дунджаар 147.2 мянган төгрөг, сарынх 12.3 мянган төгрөгөөс хэтрэхгүй байна.

Судалгаанаас үзвэл Архангай, Хөвсгөл, Сэлэнгэ, Дорнод, Хэнтий болон Дархан-Уул, Орхон аймаг, Улаанбаатар хотод дээрх 100 хүртэл малтай өрх бусад аймгаас харьцангуй олон байгаа ажээ.

100 хүртэл малтай малчин өрхийн тоо, тэдгээрийн орлого
байршлаар, 1996 оны байдлаар (мян.төг)

	10 хүртэл малтай	11-30 малтай	31-50 малтай	51-100 малтай	Эдгээр өрхийн дүн	Нийт өрх өд эзлэх хувь	Жилийн дундаж орлого
Архангай	1311	2774	2918	4446	11449	70.6	91.2
Баян-Өлгий	166	575	1023	2740	4504	53.2	136.2
Баянхонгор	452	1189	1437	2951	6029	48.3	161.7
Булган	348	733	967	1735	3783	56.5	192.8
Говь-Алтай	58	230	473	1837	2598	28.4	250.9
Дорноговь	83	272	265	731	1351	36.8	119.9
Дорнод	621	710	581	757	2669	71.6	126.9
Дундговь	48	263	386	1221	1918	26.2	146.4
Завхан	528	870	1214	2873	5485	44.6	138.7
Өвөрхангай	824	2208	2547	4349	9928	56.1	194.6
Өмнөговь	47	195	360	1150	1752	28.6	193.2
Сүхбаатар	443	875	784	1473	3575	57.6	166.8
Сэлэнгэ	592	571	370	485	2018	81.7	292.2
Төв	618	1085	1233	2198	5134	55.8	221.8
Увс	540	1284	1522	3145	6491	57.8	93.8
Ховд	196	517	910	2348	3971	41.7	207.1
Хөвсгөл	1097	2209	2394	4763	10463	63.5	82.8
Хэнтий	920	1218	1253	1585	4976	68.5	124.3
Дархан-Уул	235	199	120	149	703	88.0	49.6
Улаанбаатар	570	329	219	345	1463	81.1	149.6
Орхон	350	244	191	152	937	87.4	101.6
Говьсүмбэр		12	30	36	78	32.9	221.7
Дүн	10047	18562	21197	41469	91275	53.7	147.2

ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

1996 онд манай улсын мал сүргийн тоо өмнөх оныхоосоо 727.8 мянгаар өссөний дотор ямааны тоо 614.1 мянгаар нэмэгдсэнээс үзвэл малын өсөлт үндсэндээ ямааны өсөлтөөр хангагдсан болох нь тодорхой байна. Сүүлийн таван жилд ямаан сүргийн тоо жилд дунджаар 11.7 хувиар өсч байна.

Мал аж ахуйн уламжлалт хэвшлээр хонь, ямааг 3:1 буюу зуун бог тутамд 75 хонь, 25 ямааны ямааны харьцаатай өсгөн үржүүлж иржээ. Гэтэл одоо хонь, ямааны тоо 60:40 гэсэн харьцаатай боллоо.

Ямаа түргэн өсч, хонь буурч байгаа өнөөгийн байдал цаашид үргэлжилбэл дөрвөн жилийн дараа гэхэд ямааны тоо хониныхоос давж түрүүлэх төлөвтэй байна. Хэрэв энэ байдал бодит зүйл болж хувирвал улс орны эдийн засагт ямар үр дагавар үүсч болохыг одооноос туйлын анхааралтай, нухацтай авч үзэх шаардлагатай байна.

Үнэхээр бог малын хагас нь ямаа болчих юм бол хөдөө аж ахуйн мах, ноос, арьсны өнөөгийн баланс эвдэрч, бүтцийн шинжтэй өөрчлөлт гарна. Улсын хэмжээний махны нийт хэрэгцээний 43 хувийг хонины аж ахуй хангадаг. Гэтэл ямаа нь дийлэнх болчихвол махны шаардагдах хэрэгцээг хонины аж ахуй даахгүйд хүрч, хонины нэхий, ноос хүрэлцэхгүй болж, малчдын дулаан хувцас, гэрийн эсгий бүрээсний хангамж муудах үр дагаварт хүрч болох юм.

Иймд бог малын дотор хонь, ямааны бүрэлдэхүүнийг зохистой болгох үүднээс уламжлалт 3:1 гэсэн харьцааг баримтлан өсгөж үржүүлэх нь зүйтэй бөгөөд үүнийг амьдралд хэрэгжүүлэхэд татварын бодлого илүү үр нөлөөтэй байх болов уу.

Мал аж ахуй нь манай орны эдийн засгийн үндсэн салбар учраас мал тооллогыг жил бүр явуулж, малын хашаа, худгийн тооллогыг 3-5 жилд нэг удаа явуулж байх саналтай байна. Харин малчин өрхийн орлогын судалгааг мал тооллоготой хамтруулан явуулахдаа түүвэр судалгааны хүрээнд хийж болох юм.

Мал тооллогыг явуулах хугацааны талаар аймаг, нийслэл, Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн яамны албан ёсны саналыг авч судалсны үндсэн дээр Засгийн газарт асуудлыг оруулах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Нийт тоологдсон малын дотроос цэвэр үүлдрийн болон эрлийз малыг ялган ангилаж бүртгэх ажил хангалтгүй хийгдэж байна. Ийм учраас мал тооллогын өмнө мал зүйч мэргэжлийн хүмүүсийг өргөн оролцуулж, үүлдрийн болон эрлийз малыг ангилан тоо толгойг нь тогтоох ажлыг Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн яамнаас аймаг, нийслэлийн засаг даргын тамгын газартай хамтран зориуд зохион байгуулах шаардлагатай байна.

Мал тооллогын явцад зарим тодорхой бус нутагт хяналтын тооллого, шалгалтыг улсаас зориуд зохион байгуулан явуулж байх хэрэгтэй байна.

ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН

ГАЗРЫН ДАРГА.....Ч.ДАВААСҮРЭН

1997 . 02 . 28

**Мал сүргийнхээ тоогоор улсад эхний таван байрт
орох аймаг, сумд, 1996 оны тооллогоор**

Аймгийн нэр	Малын тоо (мян.тол)	Сумын нэр	Малын тоо (мян.тол)
Нийт малын тоогоор			
1.Өвөрхангай	2550.1	1.Дундговийн Эрдэнэдалай	285.9
2.Завхан	2474.5	2.Өвөрхангайн Богд	232.7
3.Баянхонгор	2233.1	3.Өвөрхангайн Баянгол	208.0
4.Говь-Алтай	2087.2	4.Баян-Өлгийн Дэлүүн	206.6
5.Хөвсгөл	1976.9	5.Баянхонгорын Бууцагаан	205.5
Тэмээгээр			
1.Өмнөговь	92.9	1.Өмнөговийн Мандал-Овоо	13.4
2.Баянхонгор	38.7	2.Өмнөговийн Ханбогд	12.5
3.Говь-Алтай	38.6	3.Баянхонгорын Баянлиг	10.6
4.Дорноговь	30.0	4.Өмнөговийн Гурвантэс	8.8
5.Дундговь	29.7	5.Дундговийн Өлзийт	8.1
Адуугаар			
1.Төв	261.6	1.Дундговийн Эрдэнэдалай	30.6
2.Өвөрхангай	250.7	2.Булганы Сайхан	25.8
3.Архангай	239.8	3.Өвөрхангайн Баян-Өндөр	23.4
4.Хөвсгөл	217.7	4.Хөвсгөлийн Цагаан - Уул	22.6
5.Завхан	200.4	5.Хөвсгөлийн Цэцэрлэг	22.6
Үхрээр			
1.Хөвсгөл	415.5	1.Өвөрхангайн Уянга	42.6
2.Архангай	369.4	2.Архангайн Тариат	35.1
3.Завхан	275.3	3.Завханы Их-Уул	32.8
4.Өвөрхангай	268.2	4.Хөвсгөлийн Цагаан-Уул	31.1
5.Төв	235.5	5.Хөвсгөлийн Цэцэрлэг	29.4
Хониор			
1.Завхан	1320.8	1.Дундговийн Эрдэнэдалай	141.7
2.Өвөрхангай	1260.1	2.Өвөрхангайн Баянгол	125.2
3.Төв	1020.3	3.Гвь-Алтайн Тонхил	100.5
4.Увс	920.7	4.Өвөрхангайн Сант	97.2
5.Говь-Алтай	909.6	5.Баян-Өлгийн Дэлүүн	97.1
Ямаагаар			
1.Баянхонгор	1053.5	1.Өвөрхангайн Богд	140.0
2.Говь-Алтай	935.5	2.Баянхонгорийн Бууцагаан	117.6
3.Ховд	788.8	3.Өмнөговийн Гурвантэс	106.6
4.Өвөрхангай	751.5	4.Баянхонгорийн Баянцагаан	99.0
5.Өмнөговь	739.5	5.Баянхонгорийн Баацагаан	97.0

**Олон малтай малчин өрхийн тоо, аймаг, нийслэлээр.
1996 оны байдлаар**

	Нийт малаар			Тэмээгээр	Адуугаар	Үхрээр	Хониор	Ямаагаар
	1000-2000 малтай	2001-3000 малтай	3000-с дээш малтай	200-гаас дээш тэмээтэй	300-гаас дээш адуутай	250-с дээш үхэртэй	1000-с дээш хоньтой	800-аас дээш ямаатай
Архангай	24	1	-	-	1	-	3	-
Баян-Өлгий	5	-	-	-	-	1	-	-
Баянхонгор	45	-	1	1	1	2	3	6
Булган	32	2	-	-	1	-	4	-
Говь-Алтай	40	1	-	1	-	-	1	1
Дорноговь	11	-	-	-	-	1	-	-
Дорнод	14	-	-	-	-	-	1	-
Дундговь	48	-	-	1	-	-	-	-
Завхан	57	2	-	-	1	-	6	1
Өвөрхангай	32	-	-	-	2	3	3	1
Өмнөговь	18	-	-	1	-	-	-	1
Сүхбаатар	20	-	-	-	1	-	4	-
Сэлэнгэ	6	-	-	-	-	-	2	-
Төв	34	1	1	-	6	1	6	-
Увс	17	-	-	-	-	-	1	-
Ховд	32	-	-	-	-	2	4	1
Хөвсгөл	13	-	-	-	-	1	-	1
Хэнтий	22	1	-	-	1	2	1	-
Дархан-Уул	1	-	-	-	-	-	-	-
Улаанбаатар	2	-	-	-	-	-	-	-
Орхон	1	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	3	-	-	-	-	-	-	-
ДҮН	477	8	2	4	14	13	39	12